

De eerste sterling van Jan I (1268-1294)

schaal 2/1

Voorzijde: schild van Brabant, errond: + DVX BRABANTIE

Keerzijde: een lang dubbel kruis uitlopend op acht bolletjes, dat het omschrift snijdt;
in de kwartieren LOVA, errond, + I DEI GRATIA

zilver, 19 mm

Naar aanleiding van de Algemene Vergadering van ons Genootschap op 27 mei 2017 in Leuven zal de jaarlijkse penning een afbeelding dragen van een sterling die werd aangemunt op naam van Jan I, hertog van Brabant. Dit is een voldoende reden om de context van deze sterling toe te lichten. Anderzijds mag ik verwijzen naar het allereerste artikel in ons tijdschrift, de toenmalige 'De Muntpers', geschreven door Harry Dewit. Zijn artikel beschrijft een tweede sterling-type van Jan I, met het wapen van Brabant én Limburg, en is een aanvulling bij deze tekst.

Stedelijke denieren/penningen, 13de eeuw (Leuven, Brussel, Brussel, Gent)

De muntslag van de 12de en 13de eeuw in West-Europa en in onze gewesten, Brabant en Vlaanderen, staat bekend vanwege de zeer kleine zilveren muntjes, *denier of penning* geheten. Die werden hier geslagen in grote hoeveelheden. Deze *denieren* of *penningen* hadden een diameter van ongeveer een centimeter en een gewicht van 0,55 g. Er waren geen zwaardere zilveren en ook geen gouden munten in omloop.

Het midden van de 13de eeuw kende een sterk groeiende economie en de internationale handel werd versterkt. De geldbehoefte voor betalingen van transacties nam toe. De grote hoeveelheden kleine zilveren munten bleken niet meer praktisch. In West-Europa werden nieuwe ‘zwaardere’ munten geïntroduceerd. Het waren Frankrijk, Engeland en Italië die hier het voortouw zouden nemen. Het gewicht aan zilver in de zwaardere munten bepaalde de koopkracht van dit geld en hierop werd nauwlettend toegekeken. De Nederlanden bevonden zich in de 13de eeuw tussen deze landen en moesten hun trend volgen. Voor onze nieuwe uitgiften was het belangrijk dat ze gemakkelijk in dit internationaal stelsel zouden passen en uitwisselbaar zouden zijn. Onze gewesten volgden deze evolutie of beter gezegd ‘imiteerden’. Het ‘imiteren’ van de beeldenaars en het volgen van dezelfde (intrinsieke) waarde van de buitenlandse munten was voor onze muntslag van belang om onze nieuwe munten gemakkelijker te laten aanvaarden in de internationale handel.

Een andere trend in de 13de eeuw was dat de organisatie van het slaan van munten veel meer werd gecentraliseerd en georganiseerd. Dit kwam het vertrouwen in het internationale betalingsverkeer ten goede. Hertog Jan I besteedde hieraan veel aandacht.

Sterling, Edward I (19 mm) en groot Toornoois, Lodewijk IX (26 mm)

In Engeland was er reeds een grote uniformiteit met de ‘zwaardere’ *sterling*, een munt van ongeveer 1,40 gram en gelijk aan 4 denieren. Edward I voerde in 1279 een grote hervorming door waarbij de beeldenaar van de sterling werd aangepast (enkelvoudig kruis) en met de introductie van de groot naar Frans voorbeeld.

In Frankrijk introduceerde koning Lodewijk IX in 1266 de *groot Toornoois* met een waarde van twaalf *denieren* en een gewicht van 4,22 gram. De eerste imitaties door onze muntateliers zouden reeds omstreeks 1280 ontstaan.

*Goudgulden: Florence, Brabant (Jan III, 1312-55),
Vlaanderen (Lodewijk van Nevers, 1322-46)*

In Italië was er een totaal andere beweging met later een grote invloed op de muntslag in onze gewesten, namelijk het herinvoeren van gouden munten. Terwijl in onze gewesten de gouden munten waren verdwenen sinds de 8ste eeuw, op het solidus-type van Lodewijk de Vrome na, was het gebruik ervan in het Byzantijnse Rijk en in de Arabische wereld steeds gebleven. Italië had een bloeiende handel met deze gebieden en kon daardoor beschikken over een grote goudvoorraad. Italië hervatte het muntten van eigen goudstukken voor het eerst in 1231 te Napels onder keizer Frederik II waarna Florence (1252), Genua en Venetië (1284) volgden. Het goudstuk van Florence (3,5 gram, 21 mm), de **Florijnse goudgulden**, met de staande Sint-Jan en de lelie, zou een prototype worden en kende in gans Europa navolging. Zowel Brabant en Vlaanderen zijn in de 14de eeuw met deze goudgulden begonnen.

Een eerste stap in de richting van de inschakeling van onze vorstendommen in deze internationale muntstelsels werd gezet door Margaretha van Constantinopel, die in 1275 een munt ter waarde van dubbele sterling of twee derden groot aanmuntte in Valenciennes (met de ruiter) en in Aalst (met de adelaar).

Voor het Hertogdom Brabant was het hertog Jan I die de grote hervormingen doorvoerde. Na het overlijden van hertog Hendrik III van Brabant in 1261 werd het hertogdom Brabant onder voogdij geplaatst van zijn weduwe Aleydis van Bourgondië daar alle kinderen minderjarig waren. In 1268 was het Jan I, de tweede zoon uit het huwelijk van Hendrik II met Aleydis van Bourgondië, die voor de opvolging zorgde daar de oudste zoon Hendrik III niet bekwaam was.

Leuven was een welvarende stad die drukke handelsbetrekkingen onderhield met Engeland. De behoefte en aanwezigheid van munten voor het betalingsverkeer zou snel uitbreiden.

Munten van Jan I (1268-1294), hertog van Brabant.

*kleine denier
(voor 1273)*

*sterling met leeuwenschild
(vanaf 1273)*

*sterling met portret
(vanaf 1282)*

Het muntstelsel bij het begin van de regering van Jan I bestond uit de gemeentelijke aanmuntingen van de kleine denieren. In het handelsverkeer waren de Franse en Engelse munten dagelijks aanwezig. Jan I eiste het alleenrecht voor aanmunting op, schafte de gemeentelijke uitgaven af en centraliseerde het muntgebeuren. Hij introduceerde in 1273 de eerste ‘zware’ munt, een *sterling*, naar voorbeeld van de Engelse sterling, maar met een leeuwenschild. In 1282 zou Jan I het leeuwenschild vervangen door zijn portret naar Engels voorbeeld.

Deze *sterling met het leeuwenschild* zou de **eerste munt** kunnen zijn die daadwerkelijk in **Leuven is geslagen**.

Jan I organiseerde zijn aanmunting beter en hij verbleef meer in het economisch belangrijke Leuven dan zijn voorgangers. In 1291 stelde hij het vrije eedverbond der munters in waarbij het aantal munters in Brussel (50) en Leuven (40) werd genoemd en de verantwoordelijke personen voor deze muntateliers werden aangesteld. In 1291 was er met zekerheid een muntatelier te Leuven, maar daarvoor?

Tijdens de stedelijke/gemeentelijke aanmuntingen is het bij de kleine denieren niet met zekerheid gekend of deze werden aangemaakt op de plaats die soms staat vermeld op de keerzijde. De kleine denier met LOVA op de keerzijde werd in de beginperiode van Jan I aangemunt maar waar precies blijft een vraag. De hertogen van Brabant verbleven meestal in Brussel waardoor de hertogelijke muntslag voor Brabant vooral in Brussel kan hebben plaatsgevonden. Deze muntjes, de Brabantse denieren, zouden best meer centraal kunnen zijn vervaardigd maar met de verschillende plaatsnamen op de keerzijde. Voor Jan I zijn meerdere plaatsnamen bekend: Leuven, Brussel, Antwerpen, Maastricht, Dalhem, Dordrecht en zelfs Bonn. Anderzijds was het ook niet ongebruikelijk dat men munten liet slaan op meerdere plaatsen. Doch de logica dat een plaatsnaam rechtstreeks verwijst naar een muntatelier in die stad/gemeente blijft in sommige gevallen onzeker.

Hoewel onzeker voor de kleine denieren, mogen we stellen dat er in Leuven met zekerheid een muntatelier actief was of werd opgestart onder Jan I. Gezien de hierboven beschreven *sterling* een eigenhandig initiatief was van Jan I in 1273 (toen al 5 jaren in functie), gezien hij de organisatie van zijn aanmuntingen uitbreidde en bestuurde en gezien Leuven zijn meest welvarende stad was in Brabant, zal deze eerste *sterling* van Jan I hoogstwaarschijnlijk van een Leuvense productie zijn.

Jan I (1268-1294) is gekend als een overwinnaar daar hij het hertogdom Limburg verwierf en aansloot bij Brabant in 1288, bij de slag van Woeringen. Op de *sterling* werd het leeuwenschild vervangen door een gedeeld schild met de wapens van Brabant én Limburg zoals Harry Dewit heeft geschreven.

Literatuur:

H. Dewit, *Sterling van Jan I van Brabant (1268-1294)*, De Muntpers, tijdschrift EGMP, januari 1994.

J. Crab, *De Munt te Leuven tot het einde der XVde eeuw*, Leuven, 1967.

A. Dewitte, *Histoire monétaire des comtes de Louvain*, Antwerpen, 1894.

H. Vanhoudt, *Atlas der Munten van België, van de Kelten tot Heden*, Herent, 1996.

Voor de afbeeldingen: Theo Nissen, veilingen van Jean Elsen & Zonen.

Hugo Vanhoudt